

KIRSAL ALAN ARAŞTIRMALARININ ANTROPOLOJİ İÇİNDEKİ YERİ

“Kom, iftlik, mahalle, divan, köy, küçük tarım kasabaları veya belirli işlerle uğraşan küçük topluluklar üzerinde derinlik ve genişliğine incelemeler yapmak ve çeşitli yaşayış yönlerine nüfuz edebilmek , büyük bir kent üzerinde araştırma yapmaktan oldukça daha kolaydır. Bütün yeryüzünde yerleşme yerlerinin büyük çoğunluğunu oluşturması, bir takım önemli toplumsal ve ekonomik sorunların kaynakları olmaları nedeniyle bu gibi topluluklar çeşitli bakımlardan inceleme konusu olagelmışlerdir.” (Yasa 1976:299) Küçük üniteler içerisinde gerçekleştirilen araştırmaların antropoloji ekolü içerisinde diğer sosyal bilim dallarına göre daha özel bir yeri olduğu bilinmektedir. “Sosyal antropologların 20. nci yüzyılın başlarından itibaren yürüttükleri çalışmalar, hemen tamamıyla küçük, kendi kendine yeten ve az çok izole edilmiş, ilkel gruplar üzerinde olmasına rağmen, bu çalışmalar insan toplumlarının ister küçük ister büyük olsun, fonksiyonel bir ilişkiler sistemi olduğunu ve bu fonksiyonel ilişkiler sisteminin her birinin analiz edilebilen parçalardan olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Böylece sosyal antropologlar aralarında fonksiyonel sosyo-kültürel ilişkiler sistemi mevcut olan herhangi bir grubun kültür yapısını incelemeye yönelebilirlerdi. İncelenen grup büyük bir toplumun içinde olan ve aralarında kendilerine has sosyo – kültürel ilişkiler geliştirmiş küçük bir grupta olabilirdi. Artık günümüzün antropologu ilkel grupların yanında modern toplumlarla da ilgilenmekte ve incelediği konuya çeşitli disiplinler açısından da bakmaya çalışmaktadır. Antropolojinin genişleyen ilgi alanı içinde özel bir önem taşıyan, kırsal bölgeler topluları başka bir deyişle ziraati gruplardır. Dünyanın belirli yerlerinde şehirlerin ve endüstrinin gelişmiş ve şehir hayatının temel yaşama düzeni haline gelmiş olmasına rağmen, dünya nüfusunun genede büyük bir kısmı kırsal bölgelerde yaşamakta, temel uğraşıları da tarım ve hayvancılık olarak tanımlanmaktadır.” (Saran 1984:5-6)

Kentleşmenin hızla geliştiği günümüzde bile dünya nüfusunun hala büyük bir kısmı kırsal bölgelerde yaşıyor. Dünyanın bazı bölgelerinde kentlerin hala çok sınırlı bir yayılım gösterdiği bir gerçektir. Yıllara bağlı bağlı olarak kırsal ve kentsel nüfus dağılımını önemli gelişmeler göstermiş ise de kır nüfusu tüm dünya nüfusunun

önemli bir kısmını oluşturmaktadır. (Akkayan, 1998b)

TABLO – 1 : DÜNYADAKİ KIR VE KENT NÜFUSLARI (1910 – 1980 ARASI)

YILLAR	TOP. NÜFUS (N)	KIRSAL NÜFUS (n)	KIRSAL NÜFUS (%)	ŞEHİRSEL NÜFUS (n)	ŞEHİRSEL NÜFUS (%)
1910	91 972 266	49 973 334	54.3	41 998 932	45.7
1920	105 710 620	51 551 647	48.8	54 157 973	51.7
1930	122 775 046	53 820 223	43.8	68 954 823	56.2
1940	131 669 275	57 247 537	43.5	74 423 702	56.5
1950	150 697 361	54 229 675	36.0	96 467 686	64.0
1980	241 077 000	63 403 251	26.3	177 673 749	73.7

Kırsal bölgelerde yapılacak olan incelemelerde unutulmaması gereken bir nokta ise ziraatçı olan ve hayvan yetiştirilen grupların medeniyetin gelişiminden bu yana daima kasaba ve şehirlerle bağlantısı olduğu ve gerek idari gerekse sosyal ve idari yönden şehirlerin kırsal bölgelerin şehirler tarafından etkilendiğidir.

Köylü kültürü ile ilgili olarak yapılan antropolojik çalışmalara bakıldığında ise bu konunun antropolojik olarak ele alınmasının 1800'lerin ortalarında disiplinin başlamasına kadar geri gitmektedir. Edward Taylor ve Sir Henry Maine gibi 19. yy ilk antropologları kültür üzerindeki fikirlerini formüle etmek için kabileler kadar köylüler hakkındaki bilgileri de kullanmışlardır. 1930'lara kadar köylülerle ilgili çalışmalar antropolojinin ana ilgi alanlarından biri değildi. İlk öncü antropologlar Manuel Gamio, Robert Redfield, Elsie Clews Parsons bu yeni sahayı çalışmaları için alarak bu tür çalışmaların başlamasına yardımcı oldular. 1940'lardan 1950'ye kadar antropologların köylü kültürüne etkisi hızla büyüdü. Bugün birçok antropolog köylü halkıyla ve ziraatçı olarak gelişen ülkelerin şehirlerini de paylaşan bu kimselerle diğer insan gruplarından daha fazla ilgilenmektedir. Daha önce işaret ettiğimiz gibi dünya nüfusunun büyük bir kısmının köylülerden meydana gelmiş olması şaşırtıcı olmamalı ve milyonlarca yerleşik köylü halkı ziraatçı devletlerdeki endüstri öncesi endüstri şehirleri ile ilgili olarak artış göstermektedir. Bundan dolayı da antropolojide diğer sosyal bilimlerden daha fazla bir ilgi konusu olarak

karşımızdadır. Amerikan ve Batı Avrupalı antropologlar yalnız aynı anda çalışan öncülerin çalışmaları ile kalmadılar ve onlarda köylü kültürü ile ilgili çalışmalar yaptılar. Köylü kültürüyle ilgili etnolojik çalışmaların 3 boyutu bulunmaktadır. Etnologlar köylü toplulukları ile ilgili saha çalışmaları için en az bir yıllık bir zaman kullanırlar. Bilgi toplamak için birinci derecede katılarak gözlem, serbest mülakat yaparlar. Bunların yanında mülakat soru kağıdı, şecere koleksiyonları, kaydedilmiş hayat hikayeleri ve projektif psikolojik testleri kullanırlar. Bu şekilde yapılan antropolojik cemaat çalışmaları literatürde büyük bir yer tutar. Bunların doğruluğunun kanıtlanması ve ikinci olarak tümevarım için hipotez geliştirme çabaları bulunmaktadır. İlave olarak etnologlar köylüler hakkında genellemelere varabilmek için karşılaştırma yöntemini de kullanabilirler. Burada birçok saha çalışmasının ampirik verileri genelin ne olduğunu anlamak için kullanılmaktadır. (Akkayan, 1998b)

Köy toplumları ile yapılan belirli araştırmalar sosyal ilimlerin temel konularından biri olan sosyal yapı incelemelerinin bir parçasıdır. Köy toplumlarının giderek değişeceğini ve yok olacağını bir an kabul edecek olsak dahi, sosyal yapı ile ilgili çalışmalar küçük ya da büyük toplumlarla ilişkili olarak daima akademik ilginin merkezinde bulunacaktır. Bu toplumların temel özelliklerine bakacak olursak;

1. Köy aile işletmesi olan çiftliklerin çok yönlü bir sosyal organizasyonun temeli olduğu görülmektedir. Ekonomik eylemler aile ilişkileri ile sıkı sıkıya bağlı olup kendini devam ettirebilen bu ünite mülkiyet, sosyalizasyon ve refah gibi konularda merkezde yer alır.
2. Tüketim ihtiyaçlarının bir kısmı doğrudan arazinin işlenmesine bağlı olup buna bağımlıdır. Küçük kaynaklı olan üretim ünitelerinde özellikle doğanın etkisi yadsınmamaktadır.
3. Belirli olan geleneksel kültür küçük topluluğun hayat tarzı ile ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır.
4. Baskı gören grup olma ya da bir takım üst grupların köylüye hakim olmaları ve iktidarın sosyal kaynaklarından uzak tutulmaları ilgili grubun başlıca özellikleri olarak görülebilir. (Saran 1984:7-8)

Aslında günümüz köy toplumları, bir uçta endüstriyel-şehir yaşamının sürdüğü

öbür uçta tarımsal yaşamın yaşandığı büyük karmaşık toplumun bir parçasıdır ve karmaşık toplum yaşantısı devamlı ve kesintisiz bir yaşam sürecidir. Bu karmaşık toplum yaşam sürecinin belirli bir yerde bulunan toplum ya endüstriyel şehir yaşama düzenine ya da tarımsal köy toplumu yaşama modeline yakındır. Böylece karmaşık toplumların bir parçası olan köy toplumlarını incelerken bütünü gözden kaçırmamak daha doğrusu köy toplumunun dış dünya ile sosyal ilişkilerini incelemenin dışında tutmamak gerekir. (Saran 1984:10)

Yukarıda kırsal alan araştırmalarının sosyal bilimler dünyasındaki yerini açıklamaya çalıştık. Bu noktadan sonra ülkemizdeki kırsal nüfus ve bu konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalara değinmek istiyoruz.

Ülkemizde kırsal alan çalışmaları ve kırsal alan antropolojisi konusunu çeşitli şekillerde ele alıp, değişik noktalara değinerek işlemek mümkündür. Kırsal alana yönelik çalışmalara baktığımız zaman bu çalışmaları gerçekleştirenlerin sosyolog, antropolog, coğrafyacı ve diğer bilim dallarının mensupları olduğu görülür. Bu durum akla çeşitli soruları getirmektedir. Mesela adı geçen bilim dalları aynı tarz da mı kırsal alanı ele almaktadır ? Yoksa hepsi kendi sınırları içinde kalarak mı konuya bakmaktadır ? Bu ve benzeri soruları zaman zaman sınırların aşıldığını, zaman zaman disiplinlerarası çalışma hüviyetine bürünen örnekler verildiğini belirterek açıklayabiliriz. Kırsal alan çalışmaları ve antropolojiye yakın olan disiplinlerin köyü inceleyen uğraşlarının karmaşık bir bütün oluşturduklarını unutmamalıyız. Köy ve köylüyü anlayabilmek için, kuşkusuz bu karmaşık bütünü her yönü ile bilmek lazımdır. Bu konuda ihtisaslaşmayı doğurmakta hatta yeni disiplinlerin veya alt disiplinlerin doğmasına sebep olmaktadır. Bu cümle genel olarak bilimlerin gelişim çizgileri için doğru olduğu gibi Türk Sosyal Bilimlerinin köyle ilgilenen dalları içinde geçerlidir. Ülkemizde yapılmış olan kırsal çalışmalarını inceleyecek olursak birtakım temel kaynakları ve bunları ortaya çıkartan kişileri görürüz. Türkiye'deki kırsal alana yönelik çalışmaları ve gelişimini birkaç devre içinde ele almak istiyoruz. Ülkemizde kırsal alanla ilgilenme, konunun sosyal bilim disiplinleri içinde yer alması ve bu konuda verilen uğraş, başladığı andan bugüne kadar kesintisiz olarak devam etmektedir. Fakat bu bütünü 3 devreye ayırarak bakmak anlaşılması ve anlatılması açısından kolaylık sağlayacağından

- a. İlk Dönem (1945 ve öncesi, yani İkinci Dünya Savaşı ve öncesi)
- b. İkinci Dönem (1946-1950 devresi, İkinci Dünya Savaşı sonrası)
- c. Yakın Dönem (1960'tan günümüze kadar olan dönem) olmak üzere bölümlere ayrılmaktadır.

a) İlk Dönem : Köy ve köylüye yönelik çalışmalara ilk adımların bu dönemde atıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Kuşkusuz, fiilen kırsal alana yönelik olan çalışmaların başlamasından önce belli bir birikim gerekmektedir. Bu birikimin tanzimatla beraber oluşmaya başladığı bir gerçektir. Bu dönem içerisinde Ziya Gökalp, Prens Sabahattin, Mehmet Ali Şevki, Selahattin Demirkan gibi kişilerin yaptığı teorik pratik çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Üniversitelerin bu konuya yaptığın katkının 1934'lerden itibaren başladığını, Sadri Aran'ın 1934-1937 yılları arasında gerçekleştirdiği ve 1938 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü tarafından basılan Evedik Köyü Monografisi ilk çalışma örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde kırsal alanla ilgilenme, güvenilir ve bilimsel olarak kabul görece az sayıdaki araştırma örnekleriyle de olsa 1945'lerde belli bir seviyeye erişmiştir denilebilir.

b) 2. Dönem: İkinci Dünya Savaşı sonrası köy sosyolojisi ve antropolojisinin özellikle ABD'de atılım yaptığı bir dönemdir. Türkiye'de bu devrenin özel bir önem taşıdığını, genel olarak sosyal bilimlerin özel olarak ise köy sosyolojisi ve antropolojisinin bu dönemde modern araştırma metodlarını kullanarak halen değerini koruyan pekçok araştırmanın gerçekleştirildiğini vurgulayarak belirtmek istiyoruz. Birçok yerli ve yabancı bilim adamının Türk köyü ve köylüsü ile ilgilendiğini, Türk köy kültürünün tesbitine çalıştığını rahatça söyleyerek bu alandaki çalışmaların amatörler yerine profesyonellerce ele alındığını ifade etmeliyiz. F. Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken, İbrahim Yasa, Cahit Orhan Tütengil, Nermin Erdentuğ, Paul Stirling, Orhan Acıpayamlı ve Mümtaz Turhan bu dönemde eser veren araştırmacılarıdır.

c) Yakın Dönem: Kuşkusuz köy çalışmaları kesintiye uğramadan 1960 ve sonrasında da devam etmiştir. araştırma ve köye yönelik çalışmaları yürütenler hem daha önce adını verdiğimiz sosyolog ve antropologlar hem de gruba yeni katılan veya çalışmaların ile katkı yapan diğer bilim adamlarıdır. Bu dönemin

özellikleri olarak, kırsal alanın öneminin daha iyi kavrandığını, araştırmacı potansiyelin arttığını, köyle ilgili yapılan araştırma ve yayınların dikkat çekici boyutlara geldiğini söyleyerek karakterize edebiliriz. (Akkayan, 1998b)

Ülkemizde 1950'den günümüze kadar yapılan nüfus sayımları incelendiği zaman kırsal bölgelerde oturan nüfusun gerilemeye başladığı görülmektedir. Fakat 1990 Genel Nüfus Sayımı verileri ilgili tarihte nüfusumuzun % 41'ini kırsal alanda yaşayanların oluşturduğunu göstermektedir. Bu gerçekten yüksek bir orandır. Köylerimizde nüfusun yıllık artış oranı %^o-5.56 civarına düşmüştür. Buna rağmen nüfusumuzun büyük bir kısmını içinde barındırmaktadır. Yurdumuzdaki idari yerleşim birimlerinin sayıları incelendiği zaman durumun önemi gözler önüne serilmektedir. (Bkz. Tablo – 2, Tablo – 3)

Tablo – 3:TÜRKİYE'DE İDARİ AÇIDAN İL, İLÇE, BUCAK, KÖY SAYILARI (1990)

YILLAR	İL SAYISI	İLÇE SAYISI	BUCAK SAYISI	KÖY SAYISI	TÜRKİYE YÜZÖLÇÜMÜ / Km ²	NÜFUS YOĞ. / Km ²
1950	63	422	974	33.305	767.119	27
1960	67	570	893	34.548	772.091	36
1970	67	572	885	35.110	774.815	46
1980	67	572	887	35.268	774.815	58
1990	73	829	688	35.545	774.815	73

Günümüze kadar gelen süreç içerisinde yapılan nüfus sayımlardan hareket edilerek DİE tarafından hazırlanan grafikler konuyla ilgili çarpıcı noktalara işaret etmektedir. (Bkz. Grafik – 1, Grafik – 2, Grafik – 3, Grafik – 4)

Buradan hareketle ilgili grubun yapılacak olan araştırmalarla incelenerek Türk kültürünün kaybolmaya yüz tutan özelliklerinin araştırılması yoluyla, bunları koruyan grubun dinamiklerini ortaya çıkarmak yerinde bir hareket olacaktır.

Giriş bölümünde açıklaması yapılan konuların ardından araştırmamız sırasında sırasında kullandığımız yöntem ve tekniklerin özelliklerini, çalışmamızın hangi adımların sonucunda ortaya çıktığı açıklayan metodoloji bölümüne geçmek

istiyoruz.